

RECENZII

Alin Gavreliuc

O călătorie alături de celălalt.
Studii de psihologie socială,
Timișoara, Editura Universității
de Vest, 2002, 398 p.

Lucrarea lui Alin Gavreliuc reprezintă o invitație la a formula interogații, a răspunde creativ provocărilor, a explora și a valorifica, prin reconstrucții și interpretări personale, „idei îngemănate printr-o tradiție de un secol a psihologiei sociale” (p. 6). Cartea apare într-un context prolific pentru cercetarea științifică în câmpul psihologiei sociale.

Perioada ce a urmat anului 1989 a generat apariția a numeroase lucrări de psihologie socială, în diferite centre universitare, ce poartă amprenta experienței de cercetare și tradițiilor intelectuale în care psihologii și sociologii își găsesc sursele. Dacă autori cum sunt Pantelimon Golu, Dumitru Cristea, Adrian Neculau se orientează, cu precădere, spre temele clasice ale psihologiei sociale – personalitatea, relațiile interpersonale, grupul, influența socială, opinia publică –, alte lucrări, cum este și cea scrisă de Alin Gavreliuc, încearcă o îmbinare a temelor clasice cu noi orientări. Se abordează, astfel, problematica atribuirii, a reprezentărilor sociale, Eul social, stima de sine, competența socială, memoria socială, dragostea.

Psihologia socială sau psihosociologia a împlinit un secol, așa cum precizează S. Chelcea în lucrarea *Un secol de psihosociologie* (1998). În acest secol de afirmare, psihologia socială devine un „domeniu de cunoaștere interdisciplinar, unitar și relativ independent” (Chelcea, 1998, 27). Alături

de psihosociologi români consacrați – Septimiu Chelcea, Pantelimon Golu, Petru Iluț, Aurora Liiceanu, Adrian Neculau, Ana Tucicov-Bogdan, Elena Zamfir –, se remarcă, prin scrierile lor, și tineri autori cum sunt: Ștefan Boncu, Mihai Curelaru, Alin Gavreliuc, Luminița Iacob.

Volumul *O călătorie alături de celălalt. Studii de psihologie socială* se subordonează misiunii pe care Serge Moscovici (1998) o atribuie psihologiei sociale în Europa, de a sprijini studiul „personalității democratice”, de a promova schimbarea socială și culturală. Lucrarea este o călăuză pentru un dialog pe tema parcursului social al individului de-a lungul existenței sale. Autorul recunoaște că reperele „lungului drum către sine prin celălalt”, constituite în capitole ale cărții, sunt furnizate de Willem Doise. Succesiunea de repere conturează niveluri de sistematizare explicativă a fenomenelor prezente în sfera psihosociologiei. Se pornește, astfel, de la identitatea psihologiei sociale, prezența „celuilalt”, interacțiunea cu „celălalt”, construirea sensului lumii sociale, prefigurându-se, apoi, teme ca: prejudecata și discriminarea, dragostea ca fenomen psihosocial, dramaturgia socială, propaganda și persuasiunea, identitatea socială, memoria socială, reprezentările sociale.

În elaborarea celor 16 teme-reper, autorul valorifică dialogul dintre diferite abordări în cadrul disciplinei, actualizează teorii și opinii, formulează ipoteze, negociază semnificații. Structura internă a fiecărui capitol urmărește o linie evolutivă cursivă, se ancorează în teoriile clasice, delimitează strategii de prevenire și schimbare, schițează tablouri sintetice pentru fiecare problematică discutată.

Prima arie tematică a cărții reprezintă un capitol introductiv care familiarizează

cu specificul psihologiei sociale. Regăsim delimitări conceptuale, definiții alternative și teoretizări care vin în sprijinul conturării identității psihologiei sociale. Autorul confruntă două curente dominante ale disciplinei: psihologia socială psihologică, în cadrul căreia nucleul este individul aflat în grup, și psihologia socială sociologică, centrată pe grupuri și procese de grup. Apelând la orientarea prefigurată de Serge Moscovici (1998, 62), exponent al psihologiei sociale ce are ca reper polul sociologic, autorul subscrive, afirmând că obiectul central de studiu al psihologiei sociale se constituie în cercetarea fenomenelor axate pe comunicare, sisteme de reprezentări și atitudini și, deopotrivă, pe pătrunderea și înțelegerea genezei, structurii și funcționalității acestora. Raportându-se la abordările contemporane, autorul sintetizează argumentele formulate de Septimiu Chelcea (1999, 11-15) în favoarea psihosociologiei: permite interpretarea și exercițiul metodologic calitativ.

Autorul realizează un demers explorativ al evoluției psihologiei sociale, parcurgând cu acuratețe științifică și interpretativă succesiunea de etape de la preistoria psihologiei sociale până la maturizarea deplină și perioada contemporană. Ne atrag atenția două aspecte în delimitarea specificului psihologiei sociale: conturarea unor tendințe dominante ale psihologiei sociale contemporane și redarea viziunii ternare – obiect-alter-ego – ce prefigurează, prin interdependență, psihologia socială. Se reliefează, în manieră sintetică, viziunea contemporană asupra domeniului de referință, asumată de autor în elaborarea temelor-nucleu ale volumului: „psihologia socială contemporană [...] urmărește deopotrivă descifrarea fenomenelor intrapersonale, interpersonale și colective, iar o cunoaștere adecvată a unui cât mai larg teritoriu disciplinar impune parcurgerea tuturor acestor niveluri reunite” (p. 27).

Al doilea reper al cărții îl reprezintă prezența „celuilalt”. Influența pe care o exercită această prezență este explicată prin intermediul fenomenelor de facilitare și frânare socială, care sunt analizate din perspectiva mecanismelor explicative, a condițiilor determinante și a impactului lor asupra persoanei. Autorul continuă discursul științific extinzând sfera studiului interacțiunii între sine și „celălalt” asupra stadiilor deschiderii prin care se aprofundează cunoașterea interpersonală. Pornind de la perspectiva constructivistă asupra personalității, capitolul se axează pe studiul autopercepției, autoprezentării și autodezvăluirii. Aceste fenomene sunt înțelese ca stadii ale comunicării cu „celălalt”, ca modalități prin care se realizează aprofundarea cunoașterii interpersonale. Sunt redată cu acuratețe mecanismele și funcțiile acestor fenomene și se disting accente, utile tânărului specialist în psihologie, asupra strategiilor autoprezentării și valențelor terapeutice ale autodezvăluirii. Sensul lumii sociale, din perspectiva relațiilor interpersonale, devine accesibil prin descifrarea și înțelegerea cauzelor comportamentului „celuilalt”.

Un alt reper în demersul teoretic investigativ al câmpului psihologiei sociale îl reprezintă teoria atribuirii. Alin Gavreliuc evidențiază corelația dintre evaluarea comportamentului „celuilalt” prin intermediul atribuirii și formarea stereotipurilor și a gândirii dogmatice. Așadar, plecând de la fenomenul atribuirii, ce explică mecanismele prin care omul decide cauzele evenimentelor și înțelege lumea, stabilind determinări interne sau externe, autorul se arată interesat de studierea stereotipurilor – componentă emoțională a atitudinilor individuale și colective –, a prejudecății, definită prin planul cognitiv al acestor atitudini, și a discriminării ca latură acțională în relațiile dintre indivizi și grupurile sociale.

În acest registru al definirii, clasificării trăsăturilor și caracteristicilor stereotipurilor sociale, autorul formulează o serie de întrebări: „De ce gândim stereotip?”, „De ce opțiunile se pliază pe structuri stereotipale?”, „De ce ignorăm faptele care contrazic părerea fixată în stereotip?”. Dincolo de identificarea funcției sociale a stereotipului, răspunsul se găsește în disonanța cognitivă și nevoia de „coerență logică și armonie afectivă” a individului uman. Autorul oferă strategii – validate de psihologia socială – pentru învingerea prejudecăților, cum ar fi: „socializarea critică a subiecților”, „reformularea modului de a gândi diferența” sau „contactul nemijlocit intergrupuri” (p. 140).

O altă arie tematică ce suscită interesul îl reprezintă atracția interpersonală și dragostea ca fenomen psihosocial. Studiind atracția interpersonală, autorul încearcă să surprindă factorii responsabili de evaluarea reciprocă, oferind apoi spațiu de analiză unui sentiment profund ancorat în relațiile interpersonale – dragostea și formele ei. Tratarea acestei teme presupune o îndepărtare de analiza conceptelor consacrate ale cercetărilor psihosociale și o raportare la probleme care își solicită răspunsuri urgente în contextul postmodernității actuale.

Raportarea la studii și cercetări edificatoare în această arie aduce în atenție o rafinare și o diversificare metodologică, autorul invocând necesitatea debarasării de prejudecăți și curajul în dezvăluirea acestei teme. Alături de clasificările literaturii de specialitate, ne sunt prezentate patternuri de atașament, orientări în alegerea partenerului, tipuri de dragoste și modul în care societățile diferite influențează anumite fațete ale relației de dragoste.

Continuând cu arii tematice ca autoconfirmarea profețiilor și dramaturgia socială, autorul se subordonează curentului interacționismului simbolic, care aduce cu sine o „reumanizare a socialului” (p. 233). Se

propune abordarea „lumii sociale ca scenă” și „recuperarea subiectivității” și se descoperă, ca generatoare a demersului, compararea a două modalități de cunoaștere a socialului. O primă modalitate este caracteristică celui ce descoperă noi teritorii ale cunoașterii pe baza conceptelor anterioare, harta mentală dobândită facilitându-i viziunea întregului, a structurii și a relațiilor globale în care este cuprins obiectul cunoașterii. Cea de-a doua modalitate are ca nucleu exploratorul care dă prioritate faptelor înaintea conceptelor, cunoașterea realizându-se pas cu pas, fără să-și revendice perspectiva întregului. Se înfățișează, astfel, în cel de-al doilea caz, calea prin care se atribuie un rol dominant subiectivității sociale. Totodată, se realizează transferul treptat de la nivelul interpersonal spre cel de maximă generalitate, al ideologiilor și mentalităților.

Ne îndreptăm spre arii tematice ca opinia publică și comunicarea socială, propaganda și persuasiunea, autorul jalonând finalul demersului științific cu repere ca identitatea socială, memoria socială și reprezentările sociale. Alin Gavreliuc creionează câteva considerații asupra istoriei conceptului de *opinie publică*, analizează sistemul opiniei publice și dezvoltă strategii de influență socială și mecanismele ce-i stau la bază. Dezvoltând sfera comunicării sociale ca proces, autorul se îndreaptă spre evaluarea principalelor categorii de procese de comunicare la nivelul societății, focalizându-se asupra propagandei și persuasiunii. Se prefigurează, deopotrivă, factori ai reușitei în persuasiune și modele de rezistență la persuasiune.

Capitolul rezervat identității sociale aduce în prim-plan teorii asupra identității, conceptul despre sine, stima de sine și mecanisme interne de formare a identității. Recunoscând memoria colectivă ca „principala resursă socială care modelează identitățile sociale”, autorul atribuie celor două

concepte aflate în interdependență rolul esențial în dezvoltarea istoriei orale – „sociologie a praxisului” –, direcție de studiu în plină ascensiune, dar mai puțin cunoscută la noi. Aceasta propune înțelegerea și interpretarea nuanțată a socialului prin intermediul „istoriilor vieții” individuale, mărturia individuală fiind valorificată în interesul științei. Accesul la povestea vieții subiectului aduce beneficiul unui tip de discurs identitar din care putem extrage secvențe ale procesului de formare a sinelui raportat la condiționările mediului social și ale istoriei. Povestirea despre sine reprezintă o cale privilegiată de cunoaștere a situațiilor sociale construite în contextul interacțiunilor generate de „narațiunea memorială”.

Servindu-i ca resursă în trasarea ultimului reper al demersului științific, autorul dezvoltă tematica identității și a mentalului colectiv, abordând problematica reprezentărilor sociale. Sunt definite coordonatele expansiunii cercetărilor în acest domeniu, ce justifică aprecierea perioadei de descoperiri consecvente și bogate ca o adevărată „eră a reprezentărilor sociale”. Autorul notează contribuțiile marcante la amplificarea studiilor acestui fenomen în câmpul psihologiei sociale și remarcă rolul incontestabil al dialogului interdisciplinar al antropologilor, sociologilor și psihologilor în explorarea și cunoașterea socialului.

Cartea reprezintă, așa cum menționează autorul, un „ghid de inițiere” adresat studenților și tinerilor cercetători. Realizând o analiză retrospectivă, se evidențiază dorința autorului de a menține continuitatea între temele clasice și noile perspective ale domeniului. Reperle tematice ale lucrării se prezintă ca o trecere dinamică de la clasic la nou.

Considerăm că Alin Gavreliuc îndeplinește obiectivele precizate în stadiul inițial al călătoriei alături de celălalt, „lectura socialului” realizându-se în manieră inter-

acționistă, teoriile prezentate fiind susținute de nuanțări metodologice. Întrebările formulate conferă deschidere elaborării de noi răspunsuri și interpretării nuanțate. Ipotezele sugerate în cuprinsul cărții creează noi orizonturi pentru concretizarea unor cercetări și, eventual, a unor strategii și programe de intervenție.

Oana Gavril Jitaru

Georgeta Bidilică-Vasilache

Incursiune – Destin colectiv și destin individual, Viața unei familii din Botenii Muscelului, Ploiești, Editura Scrisul Prahovean, Cerașu, 2004, 114 p.

Dacă ar fi să ne imaginăm o familie, dincolo de nucleul ei, în legăturile ei, în care sângele se subțiază, fără a se pierde, ca pe un om înveșmântat, am spune că puțini cunosc doar hainele care se văd. Dincolo de ele, sunt alte veșminte și sub ele se află alte veșminte și tot așa. De obicei, oamenii le cunosc pe cele care se văd, în care sângele nesubțiat lucrează cu memorii vii sau măcar încă vii.

Georgeta Bidilică-Vasilache s-a încapățânat să umble la aceste veșminte cu minuție, înțelegere și iubire, scriind o carte despre corpul social cunoscut sau căutat cu insistență, acel corp social care formează o familie. Această întreprindere a dus la scrierea unei cărți despre familia sa lărgită, despre cum au trăit cei ce au compus-o, despre cum erau vremurile în care s-au petrecut destinele colective și destinele individuale ale celor ce, temporar sau definitiv, i-au lăsat un nume și o istorie. O întreprindere dificilă, am spune, pentru că fiecare dintre noi, ne amintește Georgeta Bidilică-Vasilache, se naște din unirea a două trunchiuri, fiecare trunchi născându-se din alte două trunchiuri și așa mai departe.